EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA — 2026/2. SZÁM

A NEMZETI GYÁSZPARK FELTÁRÁSAI

1956 ÉS A FIUMEI ÚTI SÍRKERT

„AKIK SZABADOK AKARTAK LENNI” – 1956 MÁRTÍRJAI

Nemzeti Örökség Intézete

Tartalom

Köszöntő.....1
Tarr Zoltán, társadalmi kapcsolatokért és kultúráért felelős miniszter

Akik a szabadságot választották.....2
Móczár Gábor

A nemzeti gyászpark feltárásai 1989-től napjainkig.....6
Dr. Susa Éva

Történetek az 1956-os forradalom alatt meghalt emberekről, akik szabadok akartak lenni.....14
Dr. Bank Barbara

A Fiumei úti sírkert és az 1956-os forradalom és szabadságharc.....20
Dr. Szabó Viktor

Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékhelyei.....26
Mészáros Ferenc Miklós

1956 vidéken található, nemzeti sírkert részeként védett sírjai.....30
Fehér Zoltán

TARR ZOLTÁN
társadalmi kapcsolatokért és kultúráért felelős miniszter
(Kép forrása: Társadalmi Kapcsolatokért és Kultúráért Felelős Minisztérium)

Köszöntő

Kedves Olvasó!

Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetét mindannyian ismerjük, de talán ritkábban gondolunk azokra, akiknek a tettei megírták a történelmet: munkásokra, diákokra, értelmiségiekre, budapestiekre és vidékiekre. Azokra, akik felismerték, hogy amiben élnek, annak nem kell örökké úgy maradnia.

Hetven évvel később, 2026-ban Magyarország ismét lezárt egy hosszú korszakot. Békében, szavazólapokkal, demokratikus választáson mondták ki a magyar emberek: változást akarnak. A történelmi helyzet természetesen nem azonos, de a változás utáni felelősség ma is ugyanaz.

1956 egyik fontos tanítása számunkra, hogy egy nemzet akkor a legerősebb, amikor a legkülönbözőbb emberek is felismerik a közös ügyet. Ez az örökség nem csupán emlékezésre kötelez bennünket, hanem arra is, hogy újra megtanuljunk közösségként gondolkodni, vitatkozni és cselekedni.

A Nemzeti Örökség Intézete jelen kiadványa az 1956-os forradalom és szabadságharc magyarországi emlékezeti helyszíneit mutatja be, ezzel reményeink szerint hozzájárul az eseménysorozatról való ismereteink elmélyítéséhez és a méltó megemlékezéshez.

IMPRESSZUM

Nemzeti Örökség Intézete

ELÉRHETŐSÉGEK NORI.GOV.HU; NORI@NORI.GOV.HU

FELELŐS KIADÓ MÓCZÁR GÁBOR, A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE FŐIGAZGATÓJA • **KIADÓ SZÉKHELYE** 1086 BUDAPEST, FIUMEI ÚT 16–18. • **SZERKESZTŐK** KÓSA-GRIMM ANDRÁS KRISTÓF; SKOLA BALÁZS JÁNOS • **SZÖVEGGONDOZÁS** PÉTERFI ESZTER • **KÖZREMŰKÖDŐK** DR. BANK BARBARA; BEREK SZANDRA; FEHÉR ZOLTÁN; MÉSZÁROS FERENC MIKLÓS; MÓCZÁR GÁBOR; DR. SUSA ÉVA; DR. SZABÓ VIKTOR; TARR ZOLTÁN • **TÖRDELÉS ÉS TIPOGRÁFIA** MOLINO REKLÁMÜGYNÖKSÉG KFT. • **NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS, NYOMÁS ÉS KÖTÉSZET** MOLINO REKLÁMÜGYNÖKSÉG KFT. • **FELELŐS VEZETŐ** TARJÁN TIBOR

ISSN 2676-8453 | MINDEN JOG FENNTARTVA! **© NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE, 2026**

Akik a szabadságot választották

A szabadság fogalmához nevek is tartoznak. 1956-hoz hozzátartozik Mansfeld Péter, Nagy Imre és Maléter Pál neve. Olyanok is vannak, akiknek a nevét nem ismerjük, mégis közös történelmünk részesei lettek. Az 1956-os forradalom és szabadságharc hetvenedik évfordulója arra emlékeztet bennünket, hogy a szabadság öröksége csak addig él, amíg őrizzük azok emlékét, akik a legtöbbet adták érte.

Mansfeld Péter tizennyolc éves volt, amikor kivégezték.

Éppen annyi, mint ma egy végzős középiskolás. Egy fiatalember, akinek lehetett volna tisztes szakmája, családja, gyermekei és unokái. Élhetett volna közöttünk még hosszú évtizedeken át. Ehelyett ma csupán néhány fénykép, visszaemlékezések és egy sír őrzi emlékét.

A történelemkönyvek úgy emlékeznek rá, mint az 1956-os forradalom megtorlásának legfiatalabb mártírjai közé tartozó fiatalra. Pedig mindenekelőtt egy hétköznapi fiú volt. Tele tervekkel, kíváncsisággal és életkedvvel. Szerette a motorokat, dolgozni akart, élni akart, mint bármelyik vele egykorú fiatal. A történelem azonban más sorsot szánt neki. A kommunista megtorlási gépezet ugyanis nem ismert irgalmat. Halálra ítélték, de a kivégzésével megvárták, amíg betölti tizennyolcadik életévét. 1959. március 21-én, a 18. születésnapja után 11 nappal felakasztották.

Amikor ma, hetven évvel az 1956-os forradalom és szabadságharc után felidézzük Mansfeld Péter nevét, valójában nem csupán egy történelmi szereplőre emlékezünk. Rajta keresztül azoknak az ezreknek állítunk emléket, akiknek életét örökre kettétörte a kommunista diktatúra.

Fiataloknak, akik egyetemi előadásról indultak a Bem térre. Munkásoknak, akik letették a szerszámot, mert úgy érezték, a szabadság ügye fontosabb minden másnál. Orvosoknak, ápolóknak, akik éjjel-nappal a sebesülteket látták el. Katonáknak, akik esküjüket újraértelmezve saját nemzetük mellé álltak. Édesanyáknak, akik aggódva várták haza gyermekeiket, és olyan családoknak, amelyek egyik napról a másikra veszítették el szeretteiket. A legtöbben közülük nem hősnek készültek. Egyszerű, hétköznapi életet élő emberek voltak.

Mansfeld Péter (Kép forrása: csaladhalo.hu)

Az 1956-os forradalom erejét nem kizárólag a történelmi események adták, hanem azok az emberek, akik hittek abban, hogy Magyarország szabad lehet. Nem ismerték a jövőt. Nem tudhatták, hogyan végződik a küzdelem. Egyetlen dolgot tudtak biztosan: vannak pillanatok, amikor a hallgatás már nem lehet a megfelelő választás.

Hetven év telt el azóta. A szemtanúk közül egyre kevesebben vannak közöttünk. A személyes emlékek történelemmé váltak. Ezért különösen fontos, hogy ne csupán az eseményeket őrizzük meg a kollektív emlékezetben, hanem azoknak az embereknek az élettörténetét is, akik megélték és alakították azokat. Mert a történelem nem csupán dátumokból épül fel, hanem arcokból, sorsokból és emberi döntésekből is. És talán ez ’56 legfontosabb üzenete is: a szabadság történetét mindig emberek írják. ’56-nak tehát sok arca van.

Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója beszédet mond a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 1956-os emlékművénél (Fotó: Nemzeti Örökség Intézete)

Ott van benne Mansfeld Péter fiatalsága, de ugyanúgy ott van Nagy Imre felelőssége, Maléter Pál katonai becsülete, a Corvin köz fegyveres ellenállóinak bátorsága, a Műegyetem diákjainak elszántsága vagy azoknak az orvosoknak, ápolóknak és önkénteseknek a helytállása is, akik napokon keresztül emberéletek megmentéséért dolgoztak. Ott van benne Szeles Erika története is, aki mindössze tizenöt évesen került a forradalom sodrába: vöröskeresztesként sebesülteken segített, és 1956. november 7-én vesztette életét. És Gérecz Attiláé, a huszonhét éves költőé és egykori politikai fogolyé, akit november 1-jén szabadítottak ki a börtönből, majd néhány nappal később csatlakozott a szabadságharcosokhoz, és november 7-én a budapesti harcokban halt meg. És ott vannak azok a névtelen személyek is, akiknek a nevét talán soha nem ismerjük meg, mégis ugyanúgy részesei voltak a szabadság történetének.

A forradalom ereje éppen ebben rejlett. Nem egyetlen politikus, nem egyetlen szervezet és nem egyetlen társadalmi réteg emelte fel a szavát. Egy nemzet állt talpra. Fiatalok és idősek, értelmiségiek és munkások, civilek és katonák. Különböző életutak találkoztak egy közös célban: egy szabadabb, igazságosabb Magyarország reményében. A Műegyetem hallgatói október 23-án még nem sejthették, hogy a békés szimpátiatüntetés néhány óra alatt történelmünk egyik legmeghatározóbb eseményévé válik. A Bem tér, a Magyar Rádió épülete, a Corvin köz, a Széna tér vagy a Köztársaság tér ma már történelmi helyszínek. Akkor azonban egyszerű utcák és terek voltak, ahol emberek egyik pillanatról a másikra olyan döntéseket hoztak, amelyek nemcsak saját sorsukat, hanem egy egész nemzet történelmét alakították.

A forradalmat követő éveket a csend jellemezte. Ez a csend azonban nem a béke csendje volt. Sokkal inkább a félelemé. Családok hallgattak szeretteik elvesztéséről. Gyermekek nőttek fel úgy, hogy otthon sem volt szabad kimondani bizonyos neveket. Többszáz embert végeztek ki, ezrek kerültek börtönbe, tízezrek szenvedtek el meghurcolást, és mintegy kétszázezren hagyták el Magyarországot, új életet keresve idegen országokban. A forra-

dalom története nem ért véget 1956 novemberében – hosszú éveken át tovább íródott a börtönök falai között, a szétszakított családok életében, és azoknak a hallgatásában, akik tudták, hogy az igazság kimondásának súlyos következménye lehet.

A diktatúra azonban nem elégedett meg azzal, hogy embereket ítélt el. Az emléküket is el akarta temetni. A kivégzetteket jelöletlen sírokba hantolták el, sokukat álnéven vagy csupán számozott nyilvántartásban. A hozzátartozók gyakran azt sem tudhatták, hol nyugszanak szeretteik. Mintha a hatalom azt remélte volna, hogy ha eltünteti a sírokat, idővel a történetek is feledésbe merülnek. A történelem azonban újra és újra bebizonyítja: a sírokat el lehet rejteni, az abban nyugvók emlékezetét azonban nem.

Ennek egyik legmegrendítőbb jelképe a Rákoskeresztúri Újköztemető 298-as, 300-as és 301-es parcellája, azaz a Nemzeti Gyászpark.

Ez a nemzeti emlékhely ma már nem csupán egy temetőrész, hanem a nemzeti emlékezet egyik kiemelt tere. Ahol egykor a felejtés szándéka uralkodott, ma az emlékezés az úr. Itt nem csupán sírokat látunk. Sorsokat látunk. Megszakított és tönkretett életeket. Családokat, amelyek soha nem kapták vissza szeretteiket. És egy nemzetet, amelynek hosszú évtizedekbe telt, amíg visszaszerezhette saját történelmét.

A Fiumei úti sírkert is őrzi ’56 emlékezetét. A Kossuth-mauzóleum közelében fekvő 21-es parcellába a forradalom napjaiban és az azt követő hónapokban temették az utcai harcok számos áldozatát; itt nyugszik többek között Szeles Erika, és itt található Gérecz Attila sírja is. Az 57-es (21/1-es) parcella pedig 1991 óta az 1956-os forradalom és szabadságharc résztvevőinek nyughelye, ahol számos egykori szabadságharcos kapott végső nyughelyet.

Nagy Imre és mártírtársainak 1989-es újratemetése nem kizárólag történelmi esemény volt. Erkölcsi jóvátétel is. Azzal, hogy méltó nyughelyre kerülhettek, Magyarország nem csupán halottait temette újra. Visszaadta a becsületét azoknak, akiktől ezt évtizedeken át megpróbálták elvenni. Az igazság győzelme volt ez a felejtés fölött. És egyben annak bizonyítéka, hogy egy nemzet addig nem lehet igazán szabad, amíg múltjának legfájdalmasabb fejezeteivel nem képes őszintén szembenézni.

Nagy Imre miniszterelnök sírhelye a Nemzeti Gyászpark 301-es parcellájában (Fotó: Nemzeti Örökség Intézete)

A hetvenedik évforduló nem csupán visszatekintésre hív bennünket. Arra is emlékeztet, hogy az idő múlásával egyre nagyobb felelősség hárul ránk. Az emlékezetet minden nemzedéknek újra meg kell tanulnia. Ha nem meséljük el a történeteket, ha nem mondjuk ki újra és újra a neveket, ha nem visszük el gyermekeinket és unokáinkat azokhoz a(z emlék)helyekhez, ahol történelmünk íródott, akkor lassan nemcsak az emlékek halványulnak el, hanem az a közös tudás is, amely összeköt bennünket. Ezért van különös jelentősége a nemzeti és történelmi emlékhelyeknek. Nem azért, mert a múlt önmagában tiszteletet követel, hanem azért, mert ezek a helyek segítenek megérteni önmagunkat. Egy síremlék, egy emlékmű vagy egy történelmi helyszín önmagában nem mond sokat. Jelentését azok a történetek adják, amelyeket megőrzünk és továbbadunk. Az emlékezés ezért nem pusztán kegyeleti aktus, hanem közösségformáló erő is. Minden megemlékezés, minden mécses, minden koszorú egy-egy csendes válasz arra a kérdésre, hogy fontosnak tartjuk-e még mindazt, amiért elődeink áldozatot vállaltak.

Sírok a Nemzeti Gyászpark 300-as parcellájában (Fotó: Nemzeti Örökség Intézete)

A Nemzeti Örökség Intézete ezt a felelősséget viseli nap mint nap. Feladatunk nem csupán eme helyszínek gondozása: küldetésünk az emlékezet szolgálata. Hisszük, hogy múltunk akkor maradhat élő, ha nem csupán megőrizzük, hanem meg is értjük, és tovább is tudjuk adni azoknak, akik már egy egészen más világban nőnek fel.

Ezért gondozzuk nemzeti emlékhelyeinket. Ezért dolgozunk azon, hogy ezek a helyek ne a hallgatás, hanem a méltó emlékezés helyei lehessenek. Ezért szervezünk megemlékezéseket, történelmi sétákat, kiállításokat és oktatási programokat. Mert hisszük, hogy a történelem és a kultúra nem csupán a múlt része, hanem a jelen és a jövő egyik legfontosabb tanítómestere.

Különösen igaz ez napjainkban, amikor a világ gyorsabban változik, mint valaha. Az információk pillanatok alatt eljutnak hozzánk, mégis könnyen elveszhet a történelmi távlat, a személyes emlékezés és a közös tapasztalat ereje. Éppen ezért van szükség olyan biztos pontokra, amelyek emlékeztetnek bennünket arra, kik voltunk, milyen áldozatok árán őriztük meg szabadságunkat, és milyen felelősségünk van annak megőrzésében.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc nemzedéke ránk bízta ezt az örökséget. Nem azt várják tőlünk, hogy ugyanazokat a döntéseket hozzuk meg, amelyeket nekik kellett meghozniuk. Azt várják, hogy értsük meg döntéseik jelentőségét, őrizzük meg emléküket, és adjuk tovább mindazt, amit a szabadságról, a felelősségről és a hazaszeretetről tanítottak nekünk. Mert a szabadság nem egy egyszer megszerzett állapot. Minden nemzedéknek újra meg újra fel kell ismernie az értékét. És minden nemzedéknek döntenie kell arról is, hogy méltó örököse kíván-e lenni azoknak, akik előtte jártak.

Hetven évvel 1956 után ezért nem csupán emlékezünk. Felelősséget vállalunk. Felelősséget azért, hogy Mansfeld Péter neve ne csak a történelemkönyvek lapjain szerepeljen. Hogy Nagy Imre és Maléter Pál életútja ne csupán évfordulók alkalmával kerüljön szóba. Hogy a pesti srácok és lányok történetei tovább éljenek családjaink emlékezetében, közösségeinkben, iskoláinkban és emlékhelyeinken.

Mert amíg emlékezünk rájuk, addig nem csupán a múltat őrizzük. Önmagunkat is. És talán ez a hetvenedik évforduló legfontosabb üzenete: az emlékezés nem a múltról szól. Az emlékezés a jövőről szól.

Móczár Gábor
főigazgató
Nemzeti Örökség Intézete

A nemzeti gyászpark feltárásai 1989-től napjainkig

A Nemzeti Gyászpark a budapesti Új köztemető leghátsó parcelláinak, a 298-as, a 300-as és a 301-es parcelláknak az együttese, amely a Kisfogház helyszínnel közösen nemzeti emlékhely 2001 óta – az emlékhely mintegy 20 évvel később a márianosztrai, a sopronkőhidai és a váci rabtemetőkkel kiegészülve vált teljessé.

A gyászpark a magyar történelmi emlékezetre mai napig ható események, a második világháború, a kommunista diktatúra, az 1956-os forradalom és szabadságharc és az 1989-es rendszerváltás mementója. Ez a három parcella nemcsak a nemzeti dicsőség és gyász színhelye, hanem a szégyené is. A kivégzett vagy rabságban elhunyt áldozatok, mártírok, hősök mellett háborús, valamint köztörvényes bűnösök is nyugszanak itt, sok esetben még ma is jeltelen, névtelen sírokban.

Újratemetések a Nemzeti Gyászpark 301-es parcellájában 1989-ben (Kép forrása: Fortepan/Szigetváry Zsolt)

Fontos megjegyezni, hogy a magyar Országgyűlés 2022-ben a budapesti helyszínek mellett vidéki helyszíneket is beemelt a nemzeti emlékhely keretei közé: a váci, a márianosztrai és a sopronkőhidai rabtemető szintén az 1945 utáni magyar történelem „nemzeti nyughelyei". A helyszínek földrajzi távolsága ellenére az összetartozó történetük miatt az emlékezés és az emlékeztetés színterei, egy közös nemzeti emlékhely részei.

A fentiek miatt a nemzeti emlékezet ezen kiemelkedő helyszíneit közös keretben érdemes értelmezni. Jómagam már 1989 óta ezt teszem, mivel a mai napig tevékeny résztvevője, eljáró igazságügyi szakértője voltam és vagyok az e nemzeti nyughelyeken történő feltárásoknak.

Már itt fontos tényként kell leírni azt is, hogy az említett helyszíneken sohasem történt teljes parcella- vagy temetőfeltárás. Erre sohasem volt valódi szándék. Minden esetben megbízók (főként családtagok, egyházi, civil vagy szakmai közösségek) kérték, kezdeményezték a feltárásokat és az azt követő azonosításokat. Ezek a megkeresések 1989-től igen nagy számban érkeztek.

Az idő múlásával ugyan csökkent a megbízások száma, de még 2025-ben is végeztünk eredményes feltárást és azonosítást a 301-es parcellában.

Az előbbiekben leírtakból kiderül, hogy nem igazak azok a köztudatban élő mítoszok és állítások, miszerint a Nemzeti Gyászpark csak a 301-es parcella és környezete, és hogy a 301-es parcella csak az 1956 után kivégzettek sírhelyeit tartalmazza.

A 301-es parcella az Új köztemető geometrikus elrendezésében a temető legutolsó parcellája, amit hosszú évtizedekig nem is használtak. A második világháború végén (az 1944–1951 közötti időszakban) először a mellette lévő 298-as parcellát nyitották meg, és úgynevezett börtönparcellának – közsegélyesek, kórházban elhunytak maradványainak eltemetésére – használták. Ennek betelte után, 1952. február 22-től nyitották meg a 301-es parcellát, hasonló céllal. Érdekes szakmai tény, hogy először a mostani 5. sortól temettek befelé, a temető felé és csak később, 1953 februárjától a 6. sortól kifelé, a temetőfal felé. Az első sorokban az 1952-ben és 1953-ban álnéven eltemetett áldozatok nyugszanak, esetenként egy-egy sírban több személy is. Csak feltételezni lehet, hogy a terület akkor még nem volt teljesen kitisztított, temetkezésre kész állapotban. Később ide kerültek az 1956 után nagy számban kivégzett áldozatok is a 11. sortól a 24. sorig.

A Nemzeti Gyászpark 301-es parcella 2/37-es tömegsírjának maradványai (Fotó: Dr. Susa Éva)

Dr. Susa Éva az egyik ferences vértanú földi maradványainak azonosításán, a rákoskeresztúri Új köztemető 301-es parcellájában 2025-ben (Kép forrása: ferencesek.hu)

Már 10 évvel ezelőtt, az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján megjelent könyvemben (*Megkésett végtisztesség*. Kortárs Alapítvány, 2016) leírtam az alábbi, mai napig igaz sorokat:

„*»Darázsfészekbe« nyúltak az igazságügyi szakemberek, amikor 1989 ébredező tavaszán a Rákoskeresztúri Új köztemető 301-es parcellájában elkezdték a feltárási munkákat. A parcella története szorosan összefonódik az 1958-ban kivégzett Nagy Imre miniszterelnök és mártírtársai – Maléter Pál, Gimes Miklós, Szilágyi József és*

Dr. Susa Éva és a 301-es parcella térképe (Fotó: Válasz Online/Andrónyi Tamás)

Losonczy Géza – nevével. Az ő kegyeleti-régészeti kihantolásuk és igazságügyi személyazonosításuk tette lehetővé a későbbiekben több száz, addig jeltelen sírba temetett áldozat földi maradványainak napvilágra kerülését, a Kádár-rendszer felbomlásának jelképszerű mozzanataként.”

E könyv az igazságügyi szakértői kihantolási és azonosítási jegyzőkönyvek alapján összefoglalja azt, hogy mi történt napról-napra, óráról-órára, 1989. március 29-e és június 16-a között a 301-es parcellából exhumált mártírok földi maradványaival.

Az addig rejtett parcellák kezdték felfedni titkaikat és mondhatni, hogy egy korszak zárult le a „Nagy-temetéssel”, és elindulhattak a további feltárási munkálatok.

A 37 évvel ezelőtti kérdés az volt, hogy a megbízást kapott igazságügyi szakemberek honnan és hogyan jutnak hiteles információkhoz azokban a kérdésekben, hogy ki–hol–hogyan halt meg és kit–hol–hová–hogyan temettek el, ha 1945 és 1962 között, börtönhöz kötötten vesztette életét. A szakértők számára minden adat a feltárás és azonosítás szempontjából volt lényeges. Az 1989 tavaszán eljáró szakértők számára csak korlátozott számban álltak rendelkezésre az adatok – ezek a felkérő családtagoktól és a hatóságoktól származtak. Az akkori hatóság csak „csepegtette” az adatokat, és maga a feltárás is zárt viszonyok között, gyakorlatilag ellenőrzötten zajlott! A ma már ismert, korábban a Belügyminisztériumban őrzött szigorúan titkos dokumentum – Nagy Imre és társainak a 301-es parcellába való 1961-es áttemetéséről – címe is „*Darázsfészek*” volt!

Amikor 1989 őszén már tömegével érkeztek a felkérések a feltárásokra és azonosításokra, látható volt, hogy az egyes ügyekben szerzett ismeretek szerteágazóak. Az összefüggések nemcsak az egyes konkrét esetek megoldását segítik, hanem a történeti tisztánlátást, a korszak történeti rekonstrukcióját is. Ezért jött létre az Igazságügyi Szakértői Adatbázis, az ISZA, amely a temetői, az anyakönyvi, a levéltári, a belügyminisztériumi, valamint a börtönökből származó adatok összességét tartalmazza az 1945–1962 között kivégzett, börtönben vagy börtönkórházban meghalt, internálótáborban elhunyt, bizonytalan körülmények között elhalt személyekről.

Budapesten, az Új köztemetőben az igazságügyi szakértői munkák 1989 tavaszától több parcellában zajlottak, de kiemelten a 298-as és a 301-es parcellában. 100 esetben sikeres kihantolás és azonosítás történt. Számos írott forrással és tapasztalati ténnyel rendelkezünk a kiemelt parcellákról. Elkészült a két parcella teljes, síronkénti rekonstruálása és adattára. Fontos tény, hogy a 301-es parcella 24. sorába az első betemetés 1952 januárjában, az utolsó pedig 1977-ben történt. Szintén fontos kiemelni, hogy az 1956-ot követő első kivégzetteket nem is ide, hanem a 233-as, a 235-ös, a 248-as és a 298-as parcellába temették. A 301-esbe a tömeges betemetés 1957. május 6-a után indult. Ki kell emelni, hogy az 1956-ot követő megtorlások kivégzettjei esetében rendelkezünk írott forrással, bejegyzett temetési hellyel. Ezeket az adatokat tartalmazza a börtönben készült *Halottakat Nyilvántartó Könyv*, amely 1953. január 21. és 1988 között „üzemelt”.

Az általunk elvégzett nagyszámú, úgynevezett kegyeleti–régészeti kihantolások 28–57 éves fekvési időről

A márianosztrai rabtemető (Fotó: Dr. Susa Éva)

Ferences vértanú földi maradványának helyszíni vizsgálata a 301-es parcellában (Kép forrása: ferencesek.hu)

(a szaktudomány az eltemetéstől a kihantolásig eltelt időt nevezi így) tesznek tanúbizonyságot. Nagyon lényeges eredmény volt, hogy különbséget találtunk az 1956 előtt és után eltemetettek sírmélységében, a holttestek eltemetési módjában, az elhelyezésében, a bokatájékon való alumínium-jelzőkoronggal való megjelölésben és a temetési kellékekben (például a koporsó minőségében).

Az 1956 után eltemetett személyeket általában kevésbé mélyre, többüket hason fekvő helyzetben, nem koporsóban, hanem furnérládákban (úgynevezett exhumálási ládákban) földelték el. Esetenként a boka tájékára számmal jelzett jelzőkorongot helyeztek. Fontos felismerésünk volt, hogy a korongon lévő szám és a betemetéseket rögzítő könyv sorszáma megegyezett.

A Nemzeti Gyászpark 301-es parcella 4/22-es tömegsírjának maradványai (Fotó: Dr. Susa Éva)

A sopronkőhidai rabtemetőben már 1990-ben megkezdődtek a feltárási munkák. A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön 1886-tól a mai napig működő büntetés-végrehajtási intézmény. A közelmúlt történetében viharos idők szemtanúja volt. Az intézetben elhunyt fogvatartottakat és a kivégzetteket a börtöntől néhány kilométerre lévő, kb. 700 négyszögöl méretű jánostelepi temetőben temették el, már 1900-tól kezdve. Tudjuk, hogy ide temették az 1956-ot követő megtorlások győri áldozatait is (akiket a Győri Megyei Bíróságon végeztek ki). Jeltelen sírba rejtették itt is a kivégzett áldozatokat, beleásva a régebbi sírokba, amelyeket kőkockák vagy fakeresztek jeleztek egykoron. Hozzátartozói kérés alapján, 32 napon át tartott a régészeti módszereket használó, szelvényekre bontással zajló munka, amelynek során sikerült megtalálni és azonosítani a hármas és négyes tömegsírba rejtett 9 áldozatot. Jelenleg a rabtemető egykori feltárási területén szimbolikus kopjafák állnak és egy kereszttel jelzett kőrakáson szerepelnek a feltárt és azonosított mártírok nevei. A rabtemetőt a Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) által idén elhelyezett, nemzeti emlékhelyet jelölő parcellakő is jelzi. Jelenleg a terület bekerített, részben rendezett állapotban van.

A sopronkőhidai rabtemető 40/A, 40/B és 40/C sírjai (Fotó: Dr. Susa Éva)

A márianosztrai rabtemető története szorosan kapcsolódik a település pálos kolostorának épületéhez, amelynek egy részében a mai napig a Márianosztrai Fegyház és Börtön működik. A börtön gyökerei 1858-ig nyúlnak vissza, amikor kijelölték a kolostor temetőjét is. Rendhagyó módon az őrzőket és az őrzötteket is ide temették egészen 1967-ig. Miután a börtön 1950-től ÁVH-s kezelésbe került, a politikai okból elítélt és fogva tartásuk alatt, betegségben meghaltakat is ide, a rabtemetőbe temették el. 1991-ben és 1992-ben két, politikai okból elítélt és itt raboskodott áldozatot sikerült kihantolni és azonosítani egyedi sírokból, a börtön nyilvántartása szerinti adatok alapján. A törzskönyvi számuk szerint nyilvántartást vezettek az elhunytakról és a temetőben elfoglalt helyükről. A rabtemető viszonylag rendezett állapotban van, fakeresztek jelzik a sírokat.

A Nemzeti Gyászpark 301-es parcellája elhanyagolt állapotában 1989 előtt (Kép forrása: Fortepan/Hodosán Róza)

A váci rabtemető története szorosan kapcsolódik Vác, és az ott a mai napig működő Váci Fegyház és Börtön történetéhez. A váci rabtemető a korábbi Híradó (ma Hóman Bálint) út mentén elhelyezkedő, közel 400 négyszögöl nagyságú terület, amelyet 1812-től polgári temetőnek használtak Deákvári temető néven. A totális diktatúra időszakában ide temették a fogva tartásuk alatt betegségben elhunytakat, akiket a börtönben rendszeresített, halottakat nyilvántartó könyvbe jegyeztek be, de a sír helyét a temetőben nem jelölték meg. A börtönből ide szállított halottakat rátemették a korábbi sírokra. A területen a pontos időszakra, évekre lebontott temetési rend, pontos időrendi sorok felismerése nem volt lehetséges. Nemcsak a börtönben meghaltakat, hanem máshol kivégzetteket vagy internáltként elhunytakat is hoztak ide eltemetni. A terület évtizedekig elhanyagolt, elhagyott, gazzal benőtt volt, a budapesti 301-es parcellához hasonlóan. 2000-ben született döntés a rabtemető feltárásáról. A részleges kegyeleti-régészeti feltárás 2000. május 29-e és június 17-e között zajlott. A munka során sírfoltdiagnosztika (a felszín 50 cm-es eltávolítása) segítségével sikerült elkülöníteni a 19. és a 20. századi sírokat. Több mint 200 maradvány kiemelésére

A sopronkőhidai rabtemető nemzeti emlékhelyet jelölő parcellakő (Kép forrása: kisalfold.hu)

A váci rabtemető sírfoltképe 2000 májusában (Fotó: Dr. Susa Éva)

Ferences vértanúk földi maradványainak szétválasztása a 301-es parcellában (Kép forrása: ferencesek.hu)

került sor, ezek igazságügyi antropológiai vizsgálata megtörtént. A keresettek kevés biológiai azonosító adata miatt mindössze három személyt sikerült azonosítani, akik 1951-ben haltak meg, fogva tartásuk alatt. A váci rabtemető 2001 óta emlékpark. Az itt elhelyezett emlékkövön az 1945–1959 között ide temetettek névsora és a kegyeleti-régészeti feltárás sírfolttérképe látható. A NÖRI itt is elhelyezte a nemzeti emlékhelyet jelölő parcellakövet, illetve a nemzeti sírkert részeként védett sírhelyeket bemutató okosparcellakövet is 2024-ben.

Feltárási munkálatok a váci rabtemetőben 2000 májusában (Fotó: Dr. Susa Éva)

A tanulmányvégi mottót a *Kegyelet és Végtisztesség* (Erdélyi Szalon, 2025) című, a budapesti és a vidéki helyszíneken kihantolt és azonosított személyekről szóló adatokról részletes összefoglalót tartalmazó könyvben használtam először, de itt is igaz.

A több mint 30 éve tartó kutatási folyamat és a magas esetszám (114) lehetővé tette, hogy az addig különböző helyszíneken, jeltelen sírban elföldeltek emberhez méltó módon kerüljenek eltemetésre, és megtörténjen a történelmi tisztánlátás. Ez azonban a történéseket nem teszi, nem teheti elfelejthetővé. Szükség van az emlékezet fenntartására és átadására is.

„Az idő előrehaladtával se te, se a világ, se a róluk szóló történet nem lesz jobb, csak jobban elmondható."

(Márai Sándor)

Dr. Susa Éva
igazságügyi antropológus,
a Nemzeti Emlékhely
és Kegyeleti Bizottság tagja

A váci rabtemető 96-os számú sírjának feltárása (Fotó: Dr. Susa Éva)

A váci rabtemető nemzeti emlékhelyet jelölő parcellakő ünnepélyes átadása 2024. február 23-án (Kép forrása: dunakanyarregio.hu)

Történetek az 1956-os forradalom alatt meghalt emberekről, akik szabadok akartak lenni

Hajlamosak vagyunk kizárólag azokról megemlékezni, akik a forradalom leverését követően a megtorlások áldozatai lettek, ám a társadalom szélesebb rétegei kevésbé tudják, hogy a forradalom idején ismeretlen és név szerint ismert magyar fiatalok és idősek, gyerekek és felnőttek, nők és férfiak adták életüket azért, mert „szabadon akartak élni”.

„Tudom, hogy a huszadik században nem lehet puszta kézzel tankok ellen harcolni, de ez gyönyörű, hogy a magyarok megpróbálnak szabadok lenni” – így búcsúzott el édesanyjától Földváry-Boér Elemér (1930–1956) volt recski internált október 24-én hajnalban, majd néhány órával később lövést kapott a Magyar Rádió épületénél. A bajtársai azonnal kórházba szállították, ahol a gyors segítségnyújtás dacára elhunyt. Fiatal kora ellenére sok mindenen túl volt már a forradalom kitörésekor, de az Andrássy út 60. kihallgatásai, a recski kényszermunkatábor pokla sem tudta megtörni, félelemben tartani. Már a kezdetekkor csatlakozott a forradalomhoz, és az elsők között vesztette életét. Ha háborúban lettünk volna, erre mondanák azt, hogy hősi halált halt… Három szó az, amely a forradalom alatt a legtöbb áldozatot követelte a magyar néptől: *„Szabadok akarunk lenni”*. Ára volt ennek, nagyon sok családnak kellett megfizetni ezt az árat.

Szeles Erika (Kép forrása: Wikimedia commons/Anders Engman)

Földváry-Boér Elemér (Kép forrása: pestisracok.hu)

Jean-Pierre Pedrazzini (Kép forrása: hessenwinkel.wordpress.com)

Egyesek közülük megsebesültek, sérüléseiket a kórházakban megpróbálták más betegségek mögé elrejteni, hogy ne legyen bántódásuk a későbbiekben, voltak sebesülés miatt elhunytak, azok, akik az utcákon segítettek az embereknek, vagy akik véletlenül rosszkor, rossz helyen tartózkodtak és soha nem mentek haza. Ők is a szabadságharc áldozatai.

Az az ártatlan, fiatal lány is áldozat volt, aki az október 25-ei, parlament előtti sortűzben hunyt el, majd utána a szülei hazavitték, bebugyolálták, és később az udvaron lefektették. Amíg alkalmas szállítási eszközt kerestek, hogy elvihessék eltemetni, mások az udvarról begyűjtötték a holttestet – a szülők pedig később kétségbeesetten keresték a lányukat, mivel nem tudták, hogy hova vihették. Mire megtalálták a temetőben, már koporsóban feküdt – az anya rengeteg koporsót nyitott fel, amire megtalálta a lányát. *„Rémes volt ott keresni. Már délután volt, mire a temetésre került sor. Ásták a sírt a sírásók, nem fért bele a koporsó. […] Erre a férjem odament, átvette az ásót, és elkezdte szélesíteni a sírt. Nincs annál borzalmasabb, mint amikor az ember a saját gyerekének ássa a sírt”* – emlékezett vissza Deák Istvánné erre a tragikus napra.

1956-os elhunytak eltemetés előtt (Kép forrása: Fortepan/Peter Isaac)

Még a szovjet 2. intervenció előtti napon, november 3-án sebesült meg Jean-Pierre Pedrazzini fotóriporter, aki az 1956-os forradalom hírére három társával Magyarországra jött. Október 28-án még Mosonmagyaróváron a sortűz áldozatainak temetését fényképezte, másnap pedig Budapestre ment, ahol a pesti utcákon készített életképeket. Október 30-án reggel, amikor megtudta, hogy a Köztársaság téren összecsapások vannak, odasietett tudósító társával, Paul Mathias-szal együtt. A térnek a pártházhoz közeli, 25. számú háza előtt fényképezett, amikor géppisztolyból sorozatlövést adtak le rá. Tizennégy golyó fúródott a testébe, szétroncsolta a lábait, a hasát és a gerincét. A sebesült riportert a Péterfy Sándor utcai kórházba szállították, ahol kétszer megműtötték. Riportertársának sikerült elintéznie, hogy 1956. november 3-án repülőgéppel Párizsba szállítsák és a Neuilly-sur-Seine-i klinikán újabb műtéteknek vetették alá. Pedrazzini életét azonban nem tudták megmenteni, november 7-én elhunyt.

És a harcok korántsem értek véget november 4-én, a szovjet csapatok bevonulását követően. Az áldozatok száma sem lett kevesebb, sőt! November 7-én kapott halálos lövést Magyar Katalin 16 éves önkéntes ápoló, miközben sebesültet látott el. Szüleinek Mosonmagyaróvárra egy kiskatona vitte el azt a levelet, amelyben Körmendy Béla római

Gérecz Attila költő, 1956-os szabadságharcos (Kép forrása: orszagut.com)

katolikus lelkész számolt be lányuk haláláról:

„*Kedves Barátom!*

Nekem jutott az a nehéz feladat, hogy közöljem Önnel a szomorú hírt: kislánya, Katika 1956. november 7-én hősi halált halt Budapesten, a Liszt Ferenc téren. A Tétényi úti kórházban vállalt betegápolást. Angyala volt a kórháznak. Önfeláldozó szeretettel virrasztott a sebesültek mellett. Ápolta, vigasztalta őket. […] November 7-én betegért ment ki a mentőszolgálat. Ő is velük ment. Egy súlyos, haslövéses sérültet vettek fel. A Liszt Ferenc téren nagy tűzharcba kerültek. Itt érte a halálos sorozat. Bemutattam érte az engesztelő szentmisét. Itt temettük el, mélyen megrendülve, a kórház parkjában, díszsírhelyen, 1956. november 10-én. Tudom, minden emberi vigasztalás kevés most, kérem az irgalmas Jézust, vigasztalja meg összetört szívünket”.

Ugyanezen a napon kapott halálos lövést Gérecz Attila volt hadapród, öttusázó, költő, aki november 1-jén szabadult a Gyűjtőfogházból. Ő is ismerte már a diktatúra működését belülről, hiszen 1950. december 8-án letartóztatták, majd miután barátaival együtt hűtlenség vádjában bűnösnek találták, 1951. augusztus 29-én másodfokon tizenkét évi börtönbüntetésre ítélték. Először a budapesti Gyűjtőfogházba, majd 1952 áprilisában a váci börtönbe szállították. 1954. július 18-án,

Ideiglenes sírhely Budapesten, az 1956-os forradalom idején (Kép forrása: Fortepan/Mácsai István)

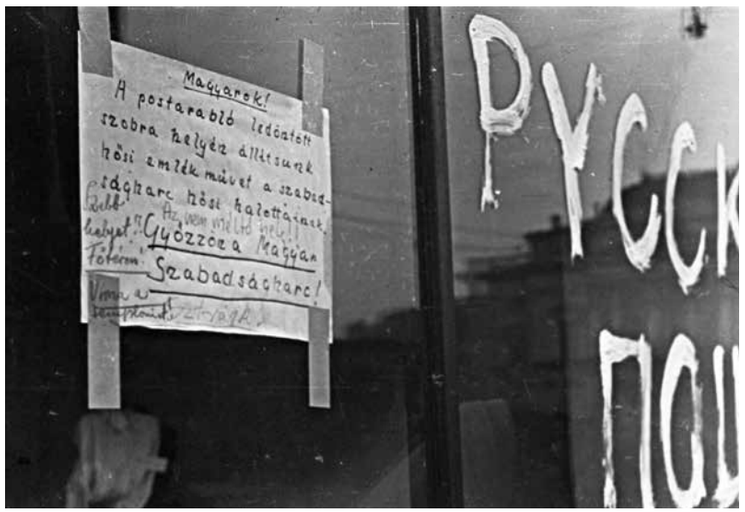
1956-os szabadságharcosok temetése a mai Fiumei úti sírkertben (Kép forrása: Fortepan/Peter Isaac)

árvíz idején, a Duna tetőzésekor sikerült megszöknie a váci börtönből. Három nap bujkálás után elfogták, szökéséért további két év börtönbüntetést kapott 1955 márciusában. 1955 nyarán átszállították Márianosztrára. A Gyűjtőfogházból 1956. november 1-jén szabadították ki a felkelők. Gérecz Attila november 5-én hajnalban csatlakozott a szabadságharcosokhoz, a Blaha Lujza tér környékén harcolt barátaival. A Dohány utcai Continental Szálloda romos épületébe húzódtak vissza, ahonnan ő november 7-én alkonyat előtt indult el, de pár lépés után a Klauzál utca torkolatában álló szovjet harckocsiból halálos lövések érték. Első, ideiglenes utcai sírja a Klauzál tér egyik szöglete volt.

Ugyancsak november 7-én vesztette életét a budapesti harcokban Szeles Erika, egy 15 éves, mosolygós, fiatal szakácstanuló, édesanyja egyetlen gyermeke. Fegyverrel a kezében harcolt a forradalom alatt, majd november 4-e után letette a gépfegyvert, és önkéntes ápolónőként csatlakozott a Vöröskereszthez. A Blaha Lujza tér környékén egy utcai felkelő csapat tagjaként egy sebesült társához rohant segítséget nyújtani, amikor egy szovjet géppisztolyból halálos találatok érték. Ivanits György szerint „*majdnem egy*

1956-os elhunytak (Kép forrása: Fortepan/Peter Isaac)

Falragasz az 1956-os forradalom és szabadságharc idején
(Kép forrása: Fortepan/Mácsai István)

egész tár lőszer volt benne. Keresztbe sorozták, és még a vöröskeresztes ruha is rajta volt". Szeles Erikát 1956. november 14-én temették el a mai Fiumei úti sírkertben, a temető 21-es parcella 1. sorának 24. sírjába. Teljes nevét az „*1956-os forradalom és szabadságharc hősi halottai és ártatlan áldozatai, akiket ebben a sírkertben temettek el*" feliratú márványtáblán lehet megtalálni. A síron a következő felirat áll: „*Felejthetetlen egyetlen drága kicsi lányom Erikám, 1941. I. 6. – 1956. XI. 7.*".

November 14-én sebesült meg a pécsváradi rendőrsnél Málics Ottó, a mecseki felkelők egyik szakaszának vezetője. Málics is megtapasztalta már korábban az ÁVH kihallgatásait és a rendszer börtöneit is. 1956 nyarán szabadult a börtönből, ahol éveket töltött el kémkedés vádjával. Szabadulását követően a komlói bányában, majd Pécsbányán dolgozott. November 3-án elbúcsúzott a családjától, unokahúga így emlékezett erre: „*Ottó úgy ment fel a Mecsekre, hogy azt mondta: neki egyszerűen fel kell mennie, és azt is tudatta velünk, hogy valószínűleg nem fog hazajönni, hogy nem látjuk többé. Azt mondta, hogy innen nincs visszaút, nincs más, csak a mennyország. Tudta, hogy a szabadságharcot leveri az ellenség. Amikor ő elbúcsúzott tőlünk november 3-án, attól kezdve mi is tudtuk, hogy nincs tovább*". November 14-én egészen közelről kapott fejlövést. Társai két tányéros golyószóróból hordágyat készítettek, arra fektették Málics Ottót és így vitték Kisújbányára, onnan lovaskocsin tovább Komlóra, majd mentővel szállították a Megyei Kórházba, de már nem lehetett megmenteni, belehalt a sérülésébe. 1956. november 19-én temették el Pécsbányán.

Az utcai harcok, sortüzek, véletlen balesetek áldozatai, azonosított

Katonai konvoj a Margit körúton, az 1956-os forradalom és szabadságharc folyamán
(Kép forrása: Fortepan/Mácsai István)

és azonosítatlan halottak a mérlege annak a forradalom és szabadságharcnak, amelyben a magyarok megpróbáltak szabadok lenni, megpróbálták a szabadságukat kivívni nemre, korra, pártállásra való tekintet nélkül. Mit mondanak erről a számadatok? Közvetlen harcokban kb. 2400 személy vesztette életét, a sortüzekben meghaltak száma 300 főnél kezdődik. A legvéresebb harcok Budapesten, a VII., VIII., IX. kerületben zajlottak, a forradalmi csoportok hősies ellenállása miatt. Vidéken is több mint 550 halálos áldozatot regisztráltak. A sebesültek száma több mint 19 200 fő volt. Az áldozatoknak több mint a fele – statisztikai adatok alapján – 30 év alatti fiatal volt. És a tényleges megtorlás még el sem kezdődött…

Földváry-Boér Elemér édesanyjához intézett búcsúmondatával kezdődött az írás, ezért az áldozatokra való emlékezést az ő búcsúztatásával fejezem be, amelyet Pap Béla református lelkész mondott el a temetésén:

„*A munka és a fogság kemény iskolájában tanult meg küzdeni és tűrni. Szerette és féltette a hazáját. Nemcsak szóval, de úgy, hogy életét is adta érte. Fiaink! A nemzet úgy tekint reátok, mint hősökre, a halál számotokra nem a megsemmisülés sötét verme, hanem kapu az örökkévalóság felé. Véretekkel történelmet írtatok, halálotok nemcsak egy nemzedéket, egy nemzetet, de az egész emberiséget figyelmezteti: vannak eszmék, amelyek nélkül nem élet az élet és amelyekért nem drága a halál. Nem siratunk, áldunk Benneteket: a ti neveitek fel vannak írva a mennyben!*".

Dr. Bank Barbara
történész,
a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja

Budapesti utcakép az 1956-os forradalom és szabadságharc idején
(Kép forrása: Fortepan/Mácsai István)

A Fiumei úti sírkert és az 1956-os forradalom és szabadságharc

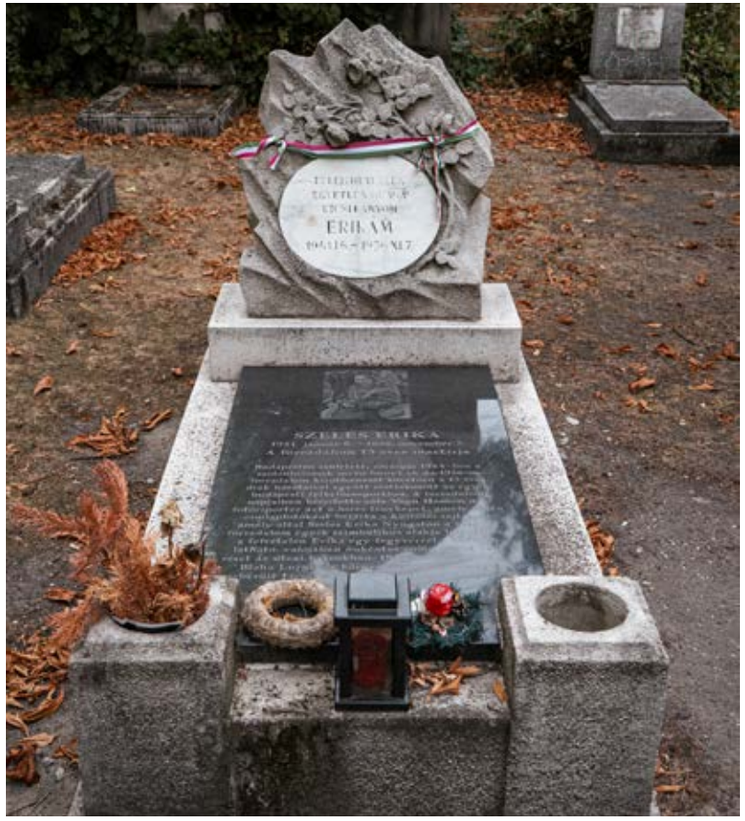
A mai Fiumei úti sírkert 1849-es megnyitása óta számos történelmi kor lenyomatát magán viseli. Az 1956-os forradalom és szabadságharc is jelentős fejezetet nyitott a temető történetében.

Történeti áttekintés

Az 1948-tól kialakuló kommunista diktatúra kezdetben nem igazán tudott mit kezdeni a budapesti Kerepesi úti temetővel (mai nevén Fiumei úti sírkert). Egyrészt itt voltak azoknak a történelmi szereplőknek a sírjai, akiket a kommunista narratíva is példaképnek tekintett: például Táncsics Mihály, Kossuth Lajos, Ady Endre, József Attila. Ráadásul itt található az ország legnagyobb szovjet katonai temetője is. Másrészt a sírkert a letűnt polgári, „kapitalista-burzsoá" világ legjelesebb képviselőinek kiemelt temetkezési helye is volt egyben. Végül 1952. szeptember 30-án megszületett a határozat a Kerepesi úti temető bezárásáról. Ezt követően különböző elképzelések születtek a temető sorsát illetően, még az is felmerült, hogy teljesen felszámolják a sírkertet. Tóth Vilmos *A Kerepesi temető másfél évszázada* című munkájában erről az időszakról a következőket írta: „*Máig találgatások tárgyát képezi, hogy a Rákosi-korszak vezetői tényleg a földdel akarták-e egyenlővé tenni az egész temetőt, és ha igen, pontosan mi volt az oka annak, hogy a Temetkezési Vállalat végül elállt ettől a tervtől, és csak egyes részterületeket ürített ki. […] 1956. május 17-én, egy, a közvetlen előzmények alapján kissé meglepő fordulattal a Kerepesi úti temetőt a Fővárosi Tanács 608/20. számú rendelete zárt temetővé és Nemzeti Panteonná nyilvánította, amelynek – a deklarált cél szerint – temetőből emlékparkká kell válnia, ahol csak a neves sírok maradhatnak a helyükön, és ahol a továbbiakban is csak a politikai, társadalmi, művészeti és*

A Fiumei úti sírkert 57-es (21/1-es) parcellája (Fotó: Brunner Gellért)

Szeles Erika sírhelye a Fiumei úti sírkertben (Fotó: Brunner Gellért)

1956-os emlékmű a Fiumei úti sírkert 21-es parcellájában (Fotó: Brunner Gellért)

Ifj. Bartos József sírhelye a Fiumei úti sírkert 21-es parcellájában (Fotó: Brunner Gellért)

tudományos élet nagyjait lehet eltemetni. Ezt követte a temető védett területté nyilvánítása, amely szimbolikusan is mintegy előkészítette a temető sorsának igazi fordulópontját, a Rajk-temetést. Az 1949-ben koncepciós perben kivégzett, majd rehabilitált Rajk László, valamint Szalai András, Pálffy György és Szőnyi Tibor újratemetésére 1956. október 6-án került sor", a Kossuth-mauzóleum szomszédságában.

Ilyen előzmények után érkezett el az 1956-os forradalom és szabadságharc időszaka. 1956 novemberétől a sírkert lényegében újra köztemetőként funkcionált. Valószínűleg ebben szerepet játszhattak a politikai változások is, de elsősorban inkább a kényszer szülte ezt a döntést: a budapesti utcai harcok áldozatait minél gyorsabban el kellett temetni.

Az 1956. évi temetői főkönyv szerint november 1-jétől kezdődött el az utcai harcokban elhunyt személyek ide temetése. Döntő többségüket az ekkorra már kiürített 21-es parcellában helyezték örök nyugalomra, de a sírkert más részeibe is történtek temetések. A legintenzívebb időszak 1956 novembere és decembere volt, de mivel az elhunytak egy része később, kórházban halt bele a harcok során szerzett sérüléseibe, más részüket pedig ideiglenes sírokból hozták a sírkertbe, így a temetések/áttemetések egészen 1957 májusáig elhúzódtak. A rendelkezésre álló adatok alapján 1956 novembere és 1957 májusa között a budapesti utcai harcok 456 áldozatát helyezték itt végső nyugalomra. Ebből 425 személyt a 21-es parcellában temettek el: vegyesen kerültek ide a kommunista hatalom védelmében elhunyt karhatalmisták, a velük szemben álló szabadságharcosok és az ártatlan civil áldozatok. Azonban a forradalom leverését követően megszilárduló kommunista hatalom vezetői számára elfogadhatatlan volt az az állapot, hogy a párthoz hű mártírok a rendszer ellen fegyverrel támadó „ellenforradalmárok" mellett nyugodjanak. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetősége már 1957 tavaszán elvi döntést hozott arról, hogy a kommunista mártírokat el kell különíteni az „ellenforradalmároktól" és a civil áldozatoktól. Erre aztán hamarosan sor is került.

1959-ben adták át a sírkert 13-as parcellájában felépített Munkásmozgalmi Mauzóleum épületét, ahol a munkásmozgalom nagyjai között helyet kapott az 1956-os forradalom néhány szimbolikus kommunista áldozata is, köztük Mező Imre vezető beosztású pártfunkcionárius, aki az október 30-ai Köztársaság téri pártház ostroma során vesztette életét (1957 és 1990 között a Fiumei út az ő nevét viselte). 1960-ban átadták a sírkert 3-as parcellájában kialakított, kör alakú, úgynevezett „hősi parcellát", vagy „mártír sírkertet", ahová a 21-es parcellában lévő karhatalmistákat temették át (összesen 48 személyt), de más temetőkből is helyeztek át ide különböző fegyveres szervezeteknél szolgált áldozatokat. Ezt a területet manapság a karhatalmisták parcellájának nevezik.

A 21-es parcella köré a Budapesti Temetkezési Vállalat sövényt ültetett, így próbálták meg vizuálisan elszigetelni, eltakarni a kíváncsi szemek elől ezt a részt, ugyanakkor a hozzátartozók szabadon látogathatták, gondozhatták a sírokat. 1982-ben, a 25 év porladási idő letelte után felmerült annak a lehetősége, hogy felszámolják a sírokat és kiürítik a 21-es parcellát. Emiatt a '80-as évek elején több elhunyt földi maradványait a hozzátartozók más temetőkbe helyeztették át. Végül a sírok felszámolására nem került sor, de az áttemetések következtében a parcellában nyugvó '56-os áldozatok száma 238 főre csökkent.

A rendszerváltás óta a 21-es parcella az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékhelyeként működik. 1999-ben állították fel a parcella közepén látható '56-os emlékművet, amely Gömbös László szobrászművész alkotása. A '90-es években a 21-es parcella szomszédságában lévő 21/1-es parcellában dísztemetőt alakítottak ki, amely a Politikai Foglyok Országos Szövetségének rendelkezésébe került.

Személyi adatbázis

Az alábbiakban az 1956-os forradalom Fiumei úti sírkertben eltemetett áldozatairól szeretnénk átfogó képet adni, amelyhez a statisztikai elemzés módszertanát hívjuk segítségül. Mindazon személyek adatait figyelembe vesszük, akiket 1956-1957 folyamán ide temettek, függetlenül attól, hogy a későbbiekben áthelyezték-e őket más temetőbe. Tehát összesen 456 személy adatait vizsgáljuk. Az adatokat az 1956-os és 1957-es temetői főkönyvek alapján állítottuk össze. A százalékértékeket kerekítve adtuk meg.

- **Nemek megoszlása:**
  - férfi: **391 fő** (86%),
  - nő: **65 fő** (14%).

A Fiumei úti sírkertben eltemetett 1956-os szabadságharcosok névsora (Fotó: Brunner Gellért)

Egyensír a Fiumei úti sírkert 21-es parcellájában (Fotó: Brunner Gellért)

- **Halálozási dátumok megoszlása:**
  - 1956. októberben: **134 fő** (29,5%),
  - 1956. novemberben: **260 fő** (57%),
  - 1956. decemberben: **15 fő** (3,5%),
  - 1957. január és április között: **5 fő** (1%),
  - nincs megadva dátum: **42 fő** (9%).

- **Temetések dátumainak megoszlása:**
  - 1956. novemberben: **182 fő** (40%),
  - 1956. decemberben: **130 fő** (28%),
  - 1957. januárban: **30 fő** (7%),
  - 1957. februárban: **60 fő** (13%),
  - 1957. márciusban: **24 fő** (5%),
  - 1957. áprilisban: **14 fő** (3%),
  - 1957. májusban: **13 fő** (3%),
  - nincs megadva dátum: **3 fő** (1%).

- **Az életkor megoszlása:**
  - 1 és 10 év közötti: **10 fő** (2%),
  - 11 és 20 év közötti: **97 fő** (21%),
  - 21 és 30 év közötti: **120 fő** (26,5%),
  - 31 és 40 év közötti: **71 fő** (15,5%),
  - 41 és 50 év közötti: **58 fő** (13%),
  - 51 és 60 év közötti: **48 fő** (10,5%),
  - 61 és 70 év közötti: **30 fő** (6,5%),
  - 71 és 80 év közötti: **9 fő** (2%),
  - 81 és 90 év közötti: **3 fő** (1%),
  - nincs megadva életkor: **10 fő** (2%).

- **A lakhely megoszlása:**
  - Budapest I-IV. kerület: **10 fő** (2%),
  - Budapest V. kerület: **20 fő** (4,5%),
  - Budapest VI. kerület: **25 fő** (5,5%),
  - Budapest VII. kerület: **48 fő** (11%),
  - Budapest VIII. kerület: **117 fő** (26%),
  - Budapest IX. kerület: **60 fő** (13%),
  - Budapest X-XII. kerület: **19 fő** (4%),
  - Budapest XIII. kerület: **19 fő** (4%),
  - Budapest XIV. kerület: **28 fő** (6%),
  - Budapest XV-XXII. kerület: **25 fő** (5,5%),
  - vidéki lakhely: **29 fő** (6,5%),
  - nincs megadva lakhely: **56 fő** (12%).

A foglalkozások alapján, a könnyebb áttekinthetőég érdekében, összefoglaló kategóriákat állítottunk fel. A 8 és 16 év közötti áldozatokat akkor is a diák kategóriába soroltuk, ha ez nem volt külön feltüntetve.

- **A kategóriák megoszlása:**
  - fizikai dolgozó, munkás, kisiparos: **180 fő** (39%),
  - diák, főiskolás, egyetemista: **61 fő** (13%),
  - kereskedelem vagy szolgáltatás területén dolgozó: **50 fő** (11%),
  - katona, rendőr: **40 fő** (9%),
  - B.M. dolgozó, B.M. tiszt, pártszervezeti alkalmazott: **21 fő** (5%),
  - köztisztviselő, magántisztviselő: **20 fő** (4,5%),
  - mérnök, tanár, kutató, jogász: **19 fő** (4%),
  - háztartásbeli: **14 fő** (3%),
  - nyugdíjas: **12 fő** (3%),
  - egészségügyi dolgozó: **9 fő** (2%),
  - nem iskoláskorú gyermek: **6 fő** (1,5%),
  - tűzoltó: **5 fő** (1%),
  - nincs megadva foglalkozás: **19 fő** (4%).

A fenti adatok alapján a következő összegző megállapításokat tehetjük:

- az elhunytak döntő többsége férfi volt;
- a halálesetek közel egyharmada az október végi forradalmi események során következett be, míg kétharmada a november 4-ei szovjet támadás során kialakuló utcai harcok következménye volt;
- a temetési dátumok alapján megállapítható, hogy egyrészt igyekeztek minél gyorsabban eltemetni az elhunytakat, másrészt jelentős számban kerülhettek ide ideiglenes nyughelyekről áthelyezett személyek is;
- az életkori megoszlás alapján kijelenthető, hogy az elhunytak csaknem fele nagyon fiatal volt, a 11 és 30 év közötti korosztályhoz tartozott;
- az áldozatok fele Budapest VII., VIII. és IX. kerületében lakott, vagyis a sírkert közelében lévő kerületekben;
- a foglalkozási kategóriák alapján kijelenthető, hogy szignifikánsan kiemelkedik a fizikai dolgozóként, munkásként tevékenykedők száma, de jelentős a diákok és a kereskedelemben, szolgáltatásban dolgozók aránya is.

Az adatbázis összeállításában hálás köszönet illeti Jakab Csanádot, a NÖRI munkatársát.

Felhasznált források:

- Apor Péter: Az elképzelt köztársaság. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014
- Tóth Vilmos: A Kerepesi temető másfél évszázada. Budapesti Negyed 24. (1999/2)
- Fiumei úti sírkert 1956. évi temetői főkönyve
- Fiumei úti sírkert 1957. évi temetői főkönyve
- Politikai Foglyok Országos Szövetsége 1956-os áldozatokról készült listája

Dr. Szabó Viktor
történész, idegenforgalmi osztályvezető
Nemzeti Örökség Intézete

A Fiumei úti sírkert 21-es parcellája (Fotó: Brunner Gellért)

Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékhelyei

Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékezete nem egyetlen helyhez kötődik. A hozzá kapcsolódó nemzeti és történelmi emlékhelyek olyan hálózatot alkotnak, amelyben a forradalom különböző jelentésrétegei, a szerveződés, a politikai szabadság igénye, a nemzeti szuverenitás, a fegyveres ellenállás, az áldozatvállalás, a megtorlás és az igazságtétel, valamint az emlékezés különböző helyszíneken öltenek testet.

A Corvin köz és a mozi az 1956-os forradalom és szabadságharc idején (Fotó: Fortepan/Klausz Ádám)

Magyarországon a nemzeti és történelmi emlékhelyek rendszere az intézményesült kulturális emlékezet fontos, törvényileg szabályozott megjelenési formája. Az emlékhelyek egyszerre őrzik a meghatározó történelmi események helyszíneit, egyúttal értelmezési keretet is biztosítanak hozzájuk. Az emlékhelyek ugyanakkor nem azonosak a műemlékekkel. Míg a műemléki védelem elsősorban az épített örökség történeti és művészeti értékeinek megőrzésére irányul, addig az emlékhelyek esetében a történelmi szerep és a hozzá kapcsolódó közösségi emlékezet kerül előtérbe. Egy helyszín emlékhelyi értékét ezért a történeti hitelesség, a szimbolikus jelentőség és az identitásformáló szerep együttesen adja.

A forradalmi gondolat születési helye: Szegedi Tudományegyetem Auditórium Maximuma történelmi emlékhely

A Szegedi Tudományegyetem Auditórium Maximuma az 1956-os forradalom emlékezetének sajátos helyszíne, amelynek jelentősége abban áll, hogy 1956 októberében itt vált szervezetté az egyetemi ifjúság politikai elégedetlensége. 1956. október 16-án itt tartották azt a nagygyűlést, amelyen megalakult a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége, a MEFESZ. A szervezet létrejötte szakítást jelentett a pártállami ifjúsági szervezeti rendszerrel, és fontos állomása volt az egyetemisták önálló politikai fellépésének.

A gyűlésen megfogalmazott követelések – többek között a nemzet függetlensége, a szovjet csapatok távozása, a nemzeti jelképek visszaállítása, a demokratikus választási rendszer bevezetése – hamarosan túllépték az egyetem falait. Az Auditórium Maximum ezért, mint az 1956-os politikai nyilvánosság és a demokratikus önszerveződés egyik kiindulópontja, a politikai nyilvánosság visszaszerzésének helyeként értelmezhető.

Az 1956. október 20-i MEFESZ-gyűlés résztvevői a szegedi egyetem Auditórium Maximumában (Kép forrása: u-szeged.hu)

A forradalom bölcsője: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem történelmi emlékhely

A budapesti Műegyetem emlékhelyi súlyát az adja, hogy 1956 októberében az egyetem hallgatói itt szervezték meg politikai mozgalmukat, és itt fogalmazták meg egyre határozottabb követeléseiket. Az október 19-i diákgyűlésen már az egyetemi autonómia és a demokratikus hallgatói önkormányzat igénye is megjelent, az október 22-i nagygyűlésen pedig a követelések között szerepelt a szovjet csapatok kivonása és a többpártrendszer visszaállítása is.

Másnap, 1956. október 23-án a Műegyetemről indult el a Bem tér felé az a több ezer fős tömeg, amelyhez útközben egyre többen csatlakoztak. A Műegyetem így az 1956-os forradalom egyik közvetlen kiindulópontjává, a politikai gondolat, a hallgatói önszerveződés és a közösségi cselekvés helyszínévé vált.

A Műegyetem történelmi emlékhelyként őrzi az 1956-os szabadságvágy és a fiatalok politikai szerepvállalásának emlékét.

A nemzet főtere: Országház és környéke kiemelt nemzeti emlékhely

Az Országház a magyar államiság és törvényhozás központjaként megépítésétől fogva a nemzeti szuverenitás egyik fontos jelképe volt. A kommunista diktatúra kiépülése után az épület jelképesen és funkcióját tekintve is kiüresedett. 1956. október 23-án este a forradalmi tömeg szimbolikusan visszaadta az ország politikai központjának jelentőségét, Nagy Imre miniszterelnök pedig október 29-én áttette székhelyét a pártközpontból az Országházba.

Négy nappal korábban, október 25-én, a később „véres csütörtök” névvel illetett napon több ezer fegyvertelen tüntető gyűlt össze a Parlament előtt, amikor a szovjet katonák a békés demonstrálók közé lőttek. Az áldozatokról mind a mai napig nincsenek pontos adatok, számuk jóval meghaladja a nyolcvanat, a sebesülteké a több százat.

A Kossuth tér emlékhelyi jelentőségét azonban nem pusztán ez a tragikus esemény adja. A helyszín és az esemény rétegei szorosan egymásra épülnek: a nemzeti szuverenitást megtestesítő Országház előtt történt az államhatalom saját polgáraival szembeni erőszakának egyik legsúlyosabb eseménye. A tér így az 1956-os emlékezetben a szabadság iránti társadalmi igény, a civil áldozatvállalás, az államhatalmi erőszak és az áldozatok emlékezetének színterévé vált.

A fegyveres ellenállás központja: Corvin köz történelmi emlékhely

A Corvin köz az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik legismertebb

A Kossuth tér az 1956-os forradalom és szabadságharc idején (Fotó: Fortepan/Nagy Gyula)

Pesti srác a Corvin mozi előtt 1956-ban (Fotó: Fortepan/ETH Zürich/Comet Photo AG/Jack Metzger)

helyszíne. Míg az egyetemekhez elsősorban a politikai gondolat és a szerveződés, a Kossuth térhez pedig a politikai nemzet és a civil áldozatvállalás emlékezete kapcsolódik, a Corvin köz a fegyveres ellenállás szimbólumává vált.

1956 októberében itt alakult ki Budapest egyik legjelentősebb felkelőközpontja. A Kilián laktanya és egy benzinkút közelsége, valamint a környező utcák és épületek elhelyezkedése sajátos városi ellenállási teret alkottak, ahol a felkelők napokon keresztül szembe tudtak szállni a megszálló szovjet csapatokkal.

A Corvin köz emlékhelyi jelentősége azonban túlmutat a katonai eseményeken. A helyszínhez kapcsolódó „pesti srác" alakja az 1956-os emlékezet egyik legerősebb szimbólumává vált: a fiatal, hétköznapi ember, aki a szabadságért és az ország függetlenségéért kész volt életét áldozni. A Corvin köz így az egyéni hősiesség és a közösségért vállalt áldozat emlékezetének is helyet ad.

A nemzeti gyász és az igazságtétel tere: Rákoskeresztúri Új köztemető, 298., 300. és 301. parcella és a Kisfogház emlékhely, valamint a váci, a márianosztrai és a sopronkőhidai rabtemető nemzeti emlékhely

A Rákoskeresztúri Új köztemető 298., 300. és 301. parcellája (Nemzeti Gyászpark), a Kisfogház, valamint a márianosztrai, sopronkőhidai és váci rabtemetők együttese az 1945 utáni magyar történelem egyik legfontosabb kegyeleti és emlékezeti helyszíne, egyúttal az 1956-os forradalom és szabadságharc utáni megtorlás mementója.

A három rákoskeresztúri parcella közül különösen a 301-es vált az 1956-os emlékezet jelképévé. Itt temették jeltelen sírba a szabadságharc olyan ismert kivégzett alakjait, mint a fegyveres felkelők legendás parancsnokait, Iván Kovács Lászlót és Angyal Istvánt, valamint Tóth Ilonát, Brusznyai Árpádot és Mansfeld Pétert, Nagy Imre miniszterelnököt és Maléter Pál honvédelmi minisztert is.

A Kisfogház szintén az 1956-os forradalmat követő megtorlás egyik meghatározó helyszíne volt. A forradalom leverését követően a népbíróságok 1956 novembere és 1963 között mintegy 26 000 embert ítéltek el, közülük sokakat halálra. A kivégzések jelentős részét a Kisfogház udvarán hajtották végre.

A Kádár-rendszer tudatosan törekedett a kivégzettek sírjainak elrejtésére és azonosíthatatlanná tételére, így a Nemzeti Gyászparkot alkotó parcellák emlékezetének egyik legfontosabb sajátossága éppen a szándékos emlékezetnélküliség. A helyszín emlékezeti történetének fordulópontját 1989 jelentette. A 301-es parcella a rendszerváltozás egyik legfontosabb szimbolikus helyszínévé vált Nagy Imre és mártírtársai 1989. június 16-i újratemetésével. A Kisfogház és a Nemzeti Gyászpark így egyszerre a megtorlás, a mártíromság, a nemzeti gyász és az igazságtétel tere az 1956-os emlékezetben.

A nemzeti panteon és az 1956-os áldozatok: Fiumei úti sírkert nemzeti emlékhely

A Fiumei úti sírkert reformkori nagyjaink, a politikai, kulturális és tudományos élet kiemelkedő személyiségeinek nyughelyeként már 1956 előtt is a magyar történelmi emlékezet egyik kiemelt helyszíne volt.

Az 1956-os eseményekhez kapcsolódóan a helyszínt sajátos kettősség jellemzi. Egyszerre vált a forradalom és a kommunista rendszerhez kötődő személyek emlékhelyévé. 1956. október 6-án itt temették újra a koncepciós perben kivégzett Rajk László és társait. A hatalmas tömeg részvételével zajló újratemetés egyben a Rákosi-diktatúra elleni néma tiltakozássá vált.

A forradalom napjaiban a sírkertet újra megnyitották, és mintegy félszáz, a harcokban elesett személyt temettek el a 21-es parcellában. Ide kerültek egymás mellé a forradalmárok és a velük szemben álló állami erőszakszervezetek tagjai. A Kádár-rendszer konszolidációja során a kommunista rendszerhez kötődő halottakat exhumálták. A kiemeltnek tekintett személyeket a Munkásmozgalmi Panteon előtti díszsorban helyezték el, másokat pedig az 5-ös parcellába, a Mártírok Sírkertjébe temettek. A forradalom halottai azonban a 21-es parcellában maradtak.

A helyszín kettősségét tovább fokozza, hogy a Fiumei úti sírkertben kapott sírhelyet 1989-ben Kádár János is. Így ugyanazon temetőben találhatóak az 1956-os forradalom mártírjainak és a forradalom vérbe fojtásáért felelős miniszterelnöknek a sírja.

Az 1956. december 8-i salgótarjáni sortűz áldozatainak emlékműve
(Kép forrása: csodalatosmagyarorszag.hu)

A 21-es parcellát a rendszerváltás idején rendbe hozták, emlékművet állítottak az elhunytaknak, így ma is az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseinek egyik fontos kegyeleti helye. A Fiumei úti sírkert kiemelt emlékhelyi szerepét éppen ennek a rétegzettségnek köszönheti: a forradalom, a kommunista diktatúra, a megtorlás és a rendszerváltozás emlékezete egészítik ki itt egymást.

1956 vidéki emlékezete: Mosonmagyaróvár, a határőrlaktanya előtti tér és Salgótarján, December 8. tér történelmi emlékhelyek

A fővárosi eseményekkel párhuzamosan a magyar vidék is megmozdult a forradalom napjaiban. 1956. október 26-án Mosonmagyaróváron az ÁVH-s határőrök tüzet nyitottak a határőrlaktanya előtt békésen tüntető, diákokból, üzemi munkásokból és polgárokból álló tömegre. Az áldozatok száma meghaladta az ötvenet, és sokan súlyosan megsérültek. A mosonmagyaróvári sortűz az 1956-os forradalom egyik legvéresebb epizódja volt.

A salgótarjáni December 8. tér szintén az 1956-os forradalom egyik emblematikus vidéki helyszíne. Az egykori Vásártéren 1956. december 8-án mintegy négyezren tüntettek békésen a letartóztatott forradalmárok kiszabadításáért. A karhatalom képviselői, valamint szovjet katonák tüzet nyitottak a fegyvertelen tömegre. A sortűznek levéltári források szerint 49 halálos áldozata és 80 sebesültje volt. A legújabb kutatások azonban 131 főre teszik a halálos áldozatok számát. Az emlékhelyet az teszi különlegessé, hogy a tragikus esemény nem a szabadságharc napjaiban történt, mégis a forradalmi láng továbbélésének és a véres megtorlásoknak kiemelt mementója.

Az 1956-os emlékezet budapesti központjai mellett a vidéki helyszínek jelentősége abban áll, hogy megmutatják, a forradalom emlékezete nem kizárólag a fővárosi eseményekhez kapcsolódik. Mosonmagyaróvár és Salgótarján a vidéki közösségek áldozatvállalásának és az államhatalmi erőszak mártírjainak állít emléket, miközben a helyi emlékezet megőrzésének fontosságára is rámutat.

Összegzés

Az 1956-os emlékhelyek nem csupán az események egykori színterei, hanem a forradalom különböző jelentéseit őrző emlékezeti terek. Az egyetemek a politikai gondolat és a fiatalok önszerveződésének, a Kossuth tér a nemzeti szuverenitás és az áldozatvállalás, a Corvin köz a fegyveres ellenállás, míg a temetők a megtorlás, a mártíromság és az igazságtétel emlékezetét jelenítik meg.

A budapesti és vidéki helyszínek együtt olyan emlékezeti hálózatot alkotnak, amelyben 1956 a szabadság, a nemzeti függetlenség, az áldozatvállalás és a diktatúrával való szembenézés történeteként szemlélhető. Jelentőségük ezért nemcsak abban áll, hogy megőrzik a múlt egy-egy helyszínét, hanem abban is, hogy a történelmi eseményt a jelen számára értelmezhető emlékezetté teszik.

Mészáros Ferenc Miklós
emlékhelyekért felelős referens
Nemzeti Örökség Intézete

1956 vidéken található, nemzeti sírkert részeként védett sírjai

A nemzeti sírkert egy 1999-ben létrehozott, új védettségi kategória: ehhez az egész országot lefedő virtuális sírkerthez tartozó sírok nem felszámolhatóak, és felettük a rendelkezési jogot a Nemzeti Örökség Intézete gyakorolja.

A nemzeti sírkert részeként védett sírok természetesen nemcsak Budapesten, hanem szerte az országban megtalálhatóak. Nincs ez másként az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseinek, mártírjainak esetében sem.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc nem csupán Budapest története volt, hiszen a fővárosi eseményekkel szinte egy időben vidéken is megmozdult az ország. Október 23-át követően egymás után alakultak meg a forradalmi bizottságok, munkástanácsok és nemzeti bizottságok, miközben számos településen tüntetések, sztrájkok és fegyveres összecsapások zajlottak. A vidéki események fontos szerepet játszottak abban, hogy a forradalom rövid idő alatt országos kiterjedésűvé váljon.

Október 23-án és az azt követő napokban a fővárosi események híre gyorsan eljutott a vidéki városokba. Győrben, Sopronban, Mosonmagyaróváron, Szegeden, Pécsett, Miskolcon és számos más településen tömegek vonultak az utcákra. Sok helyen ledöntötték a kommunista rendszer jelképeit, eltávolították a vörös csillagokat, és a középületekre nemzeti zászlókat tűztek ki.

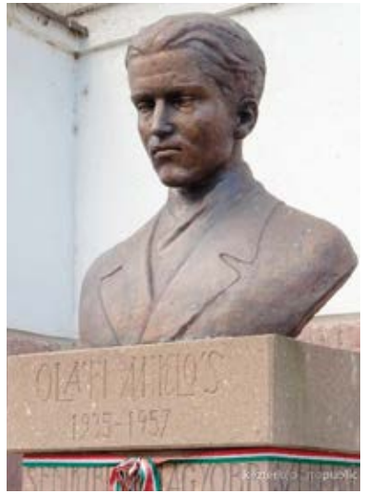
A vidéki forradalom egyik fontos sajátossága az önszerveződés volt. A településeken helyi forradalmi bizottságok és munkástanácsok alakultak, amelyek igyekeztek fenntartani a rendet, megszervezni az élelmiszerellátást és képviselni a lakosság érdekeit. Több helyen a rendőrség és a hadsereg egyes tagjai is csatlakoztak a forradalomhoz. A helyi vezetők sok esetben békés átmenetre törekedtek, de a feszültség gyorsan nőtt.

Különösen tragikus események történtek Mosonmagyaróváron, ahol október 26-án fegyveresek tüzet nyitottak a határőrlaktanya előtt összegyűlt tömegre. A sortűznek több tucat halálos áldozata és sok sebesültje volt. Az esemény a vidéki forradalom egyik legismertebb tragédiájává vált, ma sok más helyszínnel együtt történelmi emlékhely.

Nem feledkezhetünk el emellett az 1940-ben itt született Magyar Katalin tragédiájáról sem. Budapesten, a Karolina úton volt véradó, majd önkéntesként bekapcsolódott a sebesültek ellátásába. Vöröskeresztes karszalagot vett fel, és a Tétényi úti kórházban kezdett segíteni az ápolóknak. Ezt követően hazatért szülővárosába, ahonnan szülei kérése ellenére, féltő szeretetüktől kísérve újra Budapestre ment, ahol épp mentőautóban ült, amikor egy szovjet páncélosból halálos lövés érte 1956. november 7-én, feltételezhetően a Liszt Ferenc tér környékén. 2018 óta a nemzeti sírkert részeként védett sírja a mosonmagyaróvári Magyaróvári temetőben található.

Magyar Katalin sírhelye a Magyaróvári temetőben (Kép forrása: Kisalföld.hu)

Oláh Miklós mellszobra Miskolcon (Kép forrása: köztérkép.hu)

1956-ban Miskolcon is jelentős mozgalom bontakozott ki. A munkások és diákok mellett a helyi értelmiség és más társadalmi csoportok is bekapcsolódtak a forradalmi eseményekbe. A városban megalakult munkástanácsnak komoly politikai szerepe lett. Oláh Miklós vasúti raktárnokként dolgozott, a forradalom napjaiban nemzetőrnek állt. 1956. október 27-én, amikor a tömeg egy ávósnak titulált férfit akart megverni, Oláh Miklós társaival együtt megakadályozta a lincselést. 1956 decemberében tüntetést tartottak a laktanya épülete előtt, ahol Oprendek Sándor őrnagyot, a laktanya parancsnokát halálos lövés érte, amelynek leadásával később Oláh Miklóst vádolták. Halálra ítélték, és 1957. április 12-én kivégezték. Sírja a miskolci avasi református temetőben található, 2014 óta védett a nemzeti sírkert részeként.

Hasonló önszerveződés volt megfigyelhető Győrben is, ahol a Dunántúli Nemzeti Tanács a forradalom egyik fontos vidéki központjává vált. Érdemes itt megemlíteni Máté Mária esetét is, aki kórházi segédápoló volt, és a győri börtön épülete előtt a tüntető tömegben volt. Egy magára hagyott ÁVH-s tehergépkocsiról fegyvereket osztott a tömegnek, amikor halálos lövéssorozat érte a mellkasán.

Máté Mária (Kép forrása: NÖRI)

A forradalom vidéki eseményei nem mindenhol zajlottak egyformán. Voltak települések, ahol elsősorban békés tüntetések és politikai átalakulás történt, máshol azonban fegyveres harcokra is sor került. A vidéki lakosság jelentős része élelmiszerrel, szállással vagy más módon támogatta a forradalmárokat. A vasutasok, bányászok és gyári munkások sztrájkjai pedig gazdasági nyomást is gyakoroltak a hatalomra.

A szovjet katonai beavatkozás 1956. november 4-én alapvetően megváltoztatta a helyzetet. A szovjet csapatok az ország számos pontján megjelentek és a fegyveres ellenállást fokozatosan felszámolták. Több vidéki településen

Gyászolók Geczkó István sírjánál a pásztói köztemetőben (Kép forrása: neb.hu)

még napokig folytak harcok és tiltakozások, miközben a munkástanácsok és más forradalmi szervezetek később is megpróbáltak ellenállni az új hatalomnak. A megtorlás során vidéken is sok embert letartóztattak, bebörtönöztek vagy elítéltek.

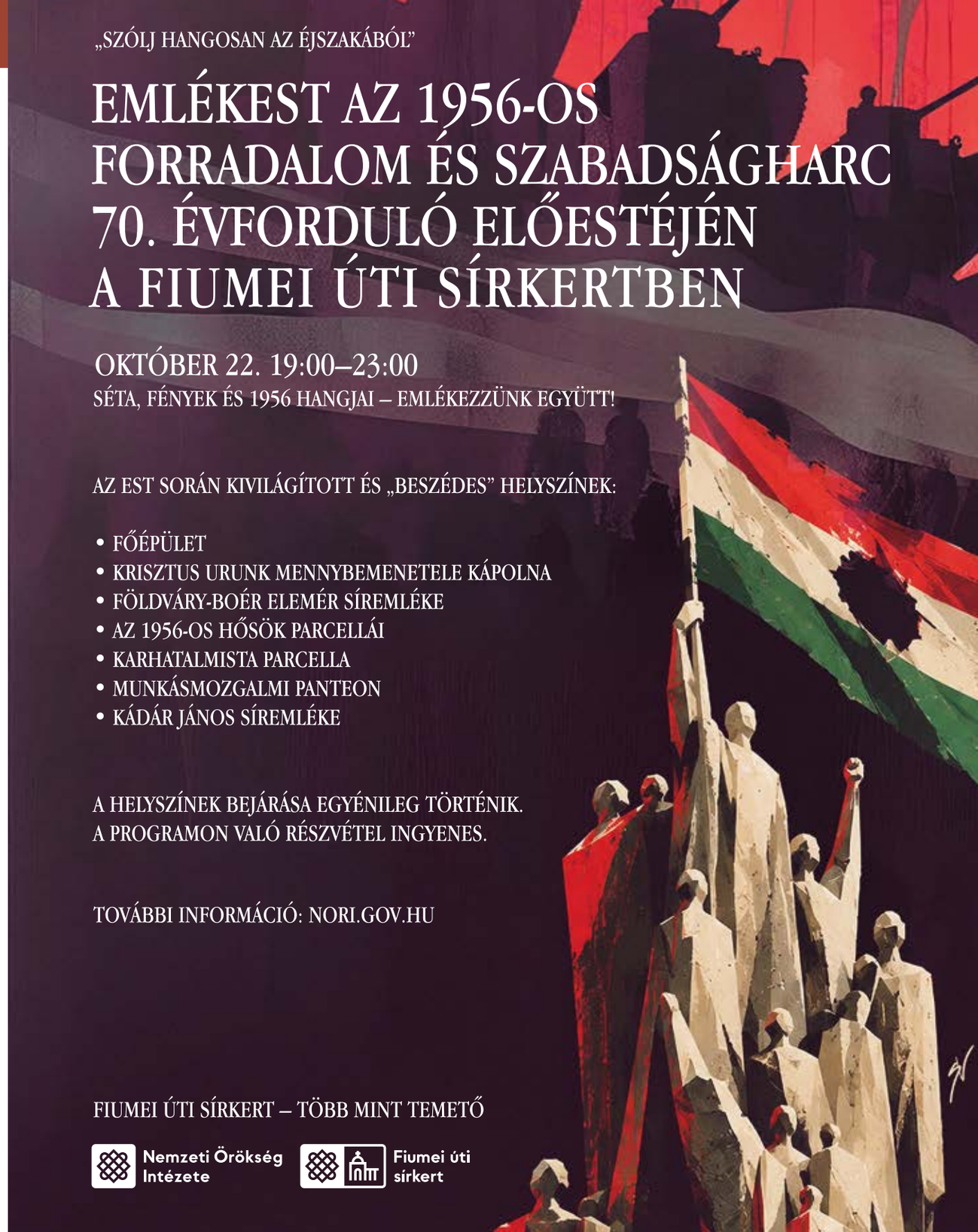
A teljesség igénye nélkül érdemes még megemlíteni a Kiskunmajsán nyugvó Pongrátz Gergelyt, aki az 1956-os forradalom egyik legismertebb parancsnoka, a Corvin közi felkelők főparancsnoka volt, és testvérét, Pongrátz Ödönt is, aki szintén tevékenyen kivette részét a Corvin köz védelmének megszervezéséből.

Említésre méltó a pásztói Geczkó István gépkocsivezető és társainak (Alapi László, Kiss Antal, Kelemen Károly és Tóth Miklós) esete is, akik a december 8-i salgótarjáni sortűz hírére elhatározták, hogy felrobbantják a pásztói vasúti hidat, ezzel is akadályozva a szovjet csapatok mozgását. A robbantás során a híd azonban csak megrongálódott. A csoport tagjait 1957. április 23-án tartóztatták le, majd rögtönítélő bíróság által hozott ítélettel május 6-án Geczkót és Alapit kivégezték. Történetük jól példázza, hogy a forradalom november 4-i leverésével még nem ért véget minden ellenállás. Geczkó sírja a pásztói római katolikus temetőben található, 2011 óta védett a nemzeti sírkert részeként.

Vidéki településeinken az alábbi, 1956-os forradalom és szabadságharchoz köthető védett sírok találhatóak:

- **Bóna Zsigmond,** fizikai munkás (Jászberény, Fehértói temető)
- **Braun Károly,** sorkatona (Veszprém, Régi temető)
- **Cziffrik Lajos,** állatgondozó (Mosonmagyaróvár, Magyaróvári temető)
- **Császár József,** gépkocsiszerelő (Veszprém, Dózsavárosi temető)
- **D. Szűcs László,** író (Mezőtúr, Katolikus temető)
- **Fehér Ernő,** jegyző (Kemenesmihályfa, temető)
- **Geczkó István,** gépkocsivezető (Pásztó, Római katolikus temető)
- **Gulyás Lajos,** református lelkész (Levél, Köztemető)
- **Halász Ödön,** vízvezeték-szerelő (Győr, Nádorvárosi temető)
- **Jászfi Ferenc** (Szombathely, Jáki úti temető)
- **Kiss Antal,** fűtő (Mosonmagyaróvár, Magyaróvári temető)
- **Kiss Kálmán,** földműves (Szentmártonkáta, Református temető)
- **Kollarits Tivadar** (Szombathely, Szent Márton temető)
- **Korsós József,** géplakatos, (Dunavecse, Református temető)
- **Magyari Károly** (Szombathely, Jáki úti temető)
- **Márffy Alfréd** (Szombathely, Szentkirályi temető)
- **Máté Mária,** kórházi segédápoló (Győr, Újvárosi temető)
- **Nagy Károly** (Szombathely, Jáki úti temető)
- **Oláh Miklós,** nemzetőr (Miskolc, Avasi református temető)
- **Pongrátz Gergely** (Kiskunmajsa, 56-os kápolna)
- **Pongrátz Ödön** (Kiskunmajsa, 56-os kápolna)
- **Szabó Béla** (Győr, Újvárosi temető)
- **Szabó István** (Szombathely, Szent Márton temető)
- **Szép Gyula** (Szombathely, Szent Márton temető)
- **Szigethy Attila,** erdőmérnök, politikus (Kapuvár, Szent Kereszt temető)
- **Szijj Vilmos,** BM dolgozó (Vép, Temető)
- **Tihanyi Árpád,** tanár (Győr, Nádorvárosi temető)
- **Török István,** vasesztergályos (Sárvár, Soproni úti köztemető)
- **Weintráger László,** fodrászsegéd (Mosonmagyaróvár, Magyaróvári temető)
- **Zsigmond Imre,** földműves (Dunasziget, Doborgazszigeti temető)

Fehér Zoltán
nemzeti sírkertért felelős referens
Nemzeti Örökség Intézete

Nemzeti Örökség Intézete

Nemzeti Sírkert

Történelmi és Nemzeti Emlékhelyek

Nemzeti Gyászpark

Fiumei úti sírkert

Salgótarjáni utcai zsidó temető

Határon túli magyar emlékhelyek

Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program